УДК 39:82.09
DOI: https://doi.org/10.17721/1728-2659.2025.37.16

Жанна ЯНКОВСЬКА, д-р філол. наук, проф.
ORCID ID: 0000-0002-7846-2796
e-mail: zanna.malva@gmail.com
Національний університет "Острозька академія", Острог, Україна

ФОЛЬКЛОРНІ ІНТЕНЦІЇ МАЛОЇ ПРОЗИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПИСЬМЕННИЦІ ІВАННИ СТЕФ'ЮК (ЗА ЗБІРКОЮ "ПРО ВАС")

Вступ. ***Різнорівневі контакти народної та авторської творчості як двох споріднених систем словесності цікавлять дослідників ще з часів постання літератури як окремої культурної галузі. З часом така співдія змінюється, тому в сучасний період набирає нових форм. У дослідженні розглянуто фольклорні інтенції в короткій прозі сучасної української письменниці Іванни Стеф'юк.***

Методи. ***Застосовано метод компаративного аналізу, синтезу, порівняльно-історичний, типологічний.***

Результати. ***Свою коротку прозу, видану збіркою "Про вас", Іванна Стеф'юк називає "образками", хоч можемо говорити про те, що жанрова палітра цих творів дещо ширша, оскільки деякі з них більше тяжіють до повісті, а окремі – своєю психологічною наснаженістю та лаконізмом цілком новелістичні. Взаємозв'язок творів письменниці з народною стихією має специфічний характер: він може бути охарактеризований як такий, що не лежить на поверхні щодо використаного джерела, дислокується в кількох площинах і впливає на мотив, сюжет, форму, водночас не порушуючи законів художності, авторського бачення описаного.***

Простеження дефініції понять "народність", "фольклоризм", "фольклорні інтенції" визначає певну тяглість і рівні співдії фольклору й літератури в напрямі від перших студій до сучасності, водночас демонструючи унікальний підхід авторки до використання народної творчості, етнографічних особливостей регіону, діалекту, оскільки вона є письменницею й одночасно носієм і ретранслятором цього спадку, включно з досконалим володінням місцевою говіркою.

Висновки. ***Варто відзначити комплексний та індивідуально-внутрішній характер фольклорно-літературної взаємодії в короткій прозі Іванни Стеф'юк. Фольклорні інтенції у її творах мають відбиток біографізму, а подеколи відображають сторінки власного життєпису авторки; цікавими фольклорними мотивами наснажені міфологічні оповіді; разом з цим етнографічні деталі передають специфіку культури Буковини, а діалектизми логічно вписуються у розповіді, додаючи їм невимушеної довершеності та природності. Її проза зачіпає, окремі оповідання, що хронотопною прив'язаністю тяжіють до минулого, водночас залишаються сучасними, актуальними, бо головне в них – людські долі, стосунки та емоції, а ще спадкоємність поколінь, особливості ідентичності.***

Ключові слова: ***мала проза, українська література, народність, фольклоризм, фольклорні інтенції, міфологічні оповіді, діалектизми.***

Вступ

Рецептивні зв'язки сучасних літературних творів із фольклором – тема, яка не може не зацікавити, хоч є не новою в українській фольклористиці та літературознавстві. Нині маємо на *меті* з'ясувати таку співдію (яку назвали фольклорними інтенціями) у короткій прозі сучасної молодої письменниці з Буковини Іванни Стеф'юк[1]. *Актуальність* дослідження полягає, по-перше, в ознайомленні широкого кола читачів із творами авторки, по-друге, – у з'ясуванні смислових аспектів і рівнів взаємодії малої прози письменниці зі збірки "Про вас" із народною творчістю та культурою.

У статті використано як головний ***метод*** компаративного аналізу, оскільки саме порівняння авторського та питомо народного становлять основу зазначених студій. Частково також використано методи аналізу й синтезу, історико-порівняльний і типологічний. Зокрема, порівняння здійснювалися на рівні використання авторкою різних форм засвоєння народної дійсності та фольклорної свідомості як "прихованого тексту культури", при чому й мали місце також методи аналізу та синтезу, а групування подібних і різних за своєю суттю явищ апелює до типологічного методу.

Взаємозв'язки авторської словесності із фольклором, особливо від часу становлення нової української літератури, її романтичної парадигми, для якої усна народна творчість була чи не найвищим зразком, ще з XIX ст. цікавило вчених, а спочатку і самих письменників. Маємо за зразок такі наукові студії в П. Куліша, М. Костомарова, Пізніше – у І. Нечуя-Левицького, Марка Вовчка, І. Франка, Лесі Українки й багатьох інших. Зрештою, коли постали такі наукові самостійні наукові галузі: мовознавство, літературознавство та фольклористика, ця проблема стала предметом дослідження багатьох учених: М. Сумцова, О. Потебні, М. Грушевського, С. Єфремова, М. Зерова, В. Петрова, Т. Комаринця, М. Яценка, М. Грицая, І. Денисюка, Я. Гарасима й багатьох інших. Адже така співдія літератури з фольклором і дотепер є процесом безперервним, хоч первинна векторність, звичайно, визначається в напрямі від народної до авторської творчості. З цього приводу І. Франко писав про "паралельність і близькість цих двох течій", водночас наголошуючи, що "писемність" завжди мала більш чи менш чітко виражене забарвлення "народного елемента" (Франко, 1984, с. 101). Загалом згаданий письменник, поет, драматург, публіцист і вчений багато праць присвятив дослідженню цієї взаємодії, що детально проаналізував у науковій монографії "Фольклористична концептосфера Івана Франка" С. Пилипчук, наголошуючи, що "хронологічну першість І. Франко цілком логічно віддавав впливові фольклору на літературу" (Пилипчук, 2014, с. 104).

Загалом єдиного підходу чи "рецепту" в засвоєнні авторами народної творчості немає й бути не може, оскільки процес творчості надто індивідуалізований і включає ступінь сприйняття автором фольклору, мету

[1] Іванна Іванівна Стеф'юк (1989) – кандидатка філологічних наук, українська письменниця, літературознавиця, етнографиня, методистка, з 2013 р.– членкиня Національної спілки письменників України, лавреатка літературно-мистецької премії імені Марка Черемшини та літературної премії імені Пауля Целана; володарка Гранту Президента України у галузі літератури (2017). Стипендіатка Президента України. Має різноманітні захоплення, поетичні, прозові збірки, етнографічні праці.

© Янковська Жанна, 2025

такої рецепції, рівень письменницької майстерності, особистісний підхід та інші чинники. Нині побутує думка, що, маючи на увазі сучасну літературу, можна говорити про віддалення її від фольклорного первня. З цим не можна повністю погодитись, адже фольклор не приневолює літературу до традиційності. Натомість рецепції стають складнішими, більш переосмисленими, а іноді, особливо в нинішній час, письменники намагаються, навпаки, глибше зазирнути у криницю духовності народу, воскресити давні фольклорні наративи, надати їм сучасних смислів. Переосмислення традиційної культури загалом стимулює пошуки нового в авторській творчості, оскільки вона містить вічні цінності, що можемо спостерігати й у творах І. Стеф'юк.

Результати

Аби окреслити дефініційні ознаки поняття *"фольклорні інтенції"* у семантичному полі творів згаданої письменниці, звернемося коротко до історії формування й розвитку термінології стосовно таких взаємовпливів. Рецептивні зв'язки літератури із фольклором у різні періоди по-різному означувалися, і в таких визначеннях завжди закладалася їхня відмінна змістова наповнюваність. У XIX ст., з постанням романтизму, що у своїй суті як напрям передбачає тісну різнорівневу взаємодію з народною творчістю й історизмом, самі письменники та літературні критики послуговуються поняттям *"народність"*. Цей термін у літературознавстві потрактовується як "органічна якість художніх творів кожної національної літератури, яка виражає ментальність народу в його етнологічних та історичних виявах і вимірах, зумовлена органічним зв'язком письменника зі своїм етнонаціональним середовищем" (Гром'як, Ковалів, & Теремко, 2007, с. 481). Народність як художня якість твору передбачала буквальне цитування народних творів у авторських, а також засвоєння фольклорних мотивів, сюжетів і стилізацію.

У середині XX ст. з'явився термін *"фольклоризм" (Поль Сабійо)*, який змістовно поглибив і розширив розуміння взаємозв'язків авторської творчості з народною, навіть якщо говорити про той самий романтизм чи наступні літературні напрями й періоди XIX і першої половини XX ст. Він означає вищий ступінь переосмислення та засвоєння фольклорних елементів порівняно з народністю, розуміння знаковості такої рецепції, більш досконалий теоретичний аналіз змістовної наповнюваності творів під час вивчення співдії літератури і фольклору як двох систем словесності на різних рівнях (й не лише, бо зазначений термін використовується і в інших галузях, наприклад, в образотворчому мистецтві, музиці). Цей феномен, за словами Р. Марківа, формується "у процесі входження фольклорного матеріалу в літературний текст і поступової творчої трансформації ідейно-змістової та формально-виражальної сутності уснопоетичних елементів під впливом індивідуально-авторської свідомості" (Марків, 2013, с. 21–22). Відповідно, виникає потреба нового прочитання творів.

Зараз простежується два підходи в розумінні фольклоризму літератури: рецепції на рівні суто усної словесності та на рівні народної культурної традиції загалом. Маючи на увазі другий підхід, у широкому розумінні поняття "фольклоризм" трактують як "наявність фольклорних елементів у літературному творі" (Гром'як, Ковалів, & Теремко, 2007, с. 699). Аби не відволікатися від теми та предмету дослідження, зорієнтую, що поняття фольклоризму та процеси, які він зумовлює, а також як ці процеси осмислюються, детально проаналізовано у відповідному підрозділі монографії "Фольклоризм української романтичної прози" (Янковська, 2016).

Процеси глобалізації, різні чинники соціально-політичного характеру змінюють суспільство загалом, а відповідно, змінюється й література, яка, як відомо, є "художнім відображенням дійсності", змінюється і фольклор та взаємозв'язки цих двох систем. Вони не розриваються, бо народна творчість, образно кажучи, – це коріння, яке є й залишатиметься завжди живильним для авторської словесності. Проте ці зв'язки в сучасній літературі виходять на інший рівень, ще більш стають складнішими, трансформуються, стають завуальованими, підтекстовими, співдія поглиблюється, стає більш символічною, ніж явною. Саме тут, вважаю, і має місце поняття *"фольклорні інтенції"* художнього твору. Чим це зумовлено? Якщо у XIX ст. фольклор у народному середовищі превалював над літературою й був досконалим "живим" зразком для тогочасних письменників, то нині можемо спостерігати зворотний процес, тобто перевагу літератури над фольклором, і щоб зануритися в народну стихію минулого, автори повинні звернутися до опублікованих джерел, архівів, а це, погодьтеся, зовсім інше сприйняття та розуміння народної творчості. Хоч і дотепер в окремих регіонах фольклорна стихія ще жива, і письменники мають змогу до неї доторкнутися й навіть перебувати, жити, безпосередньо її відчуваючи. *Фольклорні інтенції* в авторській словесності мають місце, коли ніби й не спостерігаємо прямого засвоєння чи трансформації конкретного фольклорного джерела, але стихія народного життя, побуту, культури буквально пронизує, наповнює весь твір посередництвом опису етнографічної деталі, обрядового елемента, міфологічного мотиву, апелювання до конкретних народних прототипів, мовленнєво-діалектної наповнюваності.

Якщо говорити про сучасну українську прозу (а ми будемо аналізувати саме прозові твори І. Стеф'юк, бо авторка видала й поетичну збірку), то її творці у плані звернення до фольклору, через специфіку свого письма, використовують два шляхи: тобто, є письменники, які оперують художнім словом без дотичного видимого звернення до народних джерел, що все ж глибинно наявне на інтуїтивному, неусвідомленому рівні, як архетипна даність; і є ті, хто, розуміючи, наскільки це глибока криниця духовності, культури, намагаються зберегти цей живий контакт. Їхня творчість глибоко індивідуалізована, часто занурена в регіональну культурну стихію, яка, особливо це стосується західноукраїнських регіонів, ще зберігає релікти обрядовості, діалекту й, навіть за сучасного ритму, визначені процесуальні канони народного життя. До того, маємо зараз у цьому регіоні письменників і поетів, які повністю пишуть на місцевому діалекті, будучи його носіями, зберігаючи таким чином автентичний пласт місцевої культури. У сучасному літературному процесі їхні твори не менш знакові, помітні, вони ніби на сторожі мовно-культурного архетипного коду, який приваблює. Під час їхнього читання виникає відчуття закоріненості, міжпоколінних зв'язків.

Цікаво, що коротка проза І. Стеф'юк перебуває ніби на помежів'ї названих першої та другої груп творів. Авторка має тонке відчуття художнього слова, досконало володіє літературною мовою, але місцевими діалектизмами, як сама зазначила, "інкрустує" свої твори й робить це природно, невимушено, з неабиякою майстерністю, позаяк досконало володіє буковинським діалектом, яскраво застосовує його в діалогах героїв та іноді

авторському мовленні. Тому йдеться саме про фольклорні інтенції, а не фольклоризм, хоч межа між цими поняттями дуже тонка. Дотепер актуальними залишаються слова І. Франка про взаємодію фольклору й літератури про те, що "між тими обома відділами добачаємо тисячні зв'язуючі огнива і взаємні залежності" (Франко, 1984, с. 48).

Хочеться також окреслити жанрову специфіку творів збірки І. Стеф'юк "Про вас". Авторка послуговується терміном "образок". У "Літературознавчій енциклопедії" за редакцією проф. Ю. Коваліва цей жанр означується як "невеликий за обсягом прозовий твір, основою якого є ескізне зображення певної події або сцени, пластичний опис ситуації" (Ковалів, 2007, с. 141). Термін міжжанровий, оскільки дефініційно апелює ще й до образотворчого та музичного мистецтва. І. Денисюк називає цей вид прози "окремим різновидом етюду" та, спираючись на визначення зі словника В. Сєротвінського, вважає образком "коротке оповідання, новелу, яка по-малярськи зображує дрібний відтінок дійсності" (Денисюк, 1981, с. 197), чи твір, близький "до нарису з малорозвиненим сюжетом і ескізною технікою" (Денисюк, 1981, с. 197).

Окремими рисами образок справді схожий із нарисом, ескізом, але відрізняється яскравішою словесною зображальністю та глибшим тонким психологізмом, що визначає його рефлексії також до оповідання й новели. Проте серед творів аналізованої збірки І. Стеф'юк не всі твори є жанрово однорідними, наявні й такі, що за розлогістю сюжету, обсягом та складністю колізії цілком можуть належати до жанру повісті, як, скажімо, "Близниця" та "Блакитні дахи". А деякі оповіді за своїм трагізмом, лаконічністю викладення, психологізмом, використанням художньої деталі постають як повноцінні новели. Це такі твори: "Довга історія", "По дорозі до сонця", "Петро – значить "камінь"", "Незабудька", "Чорні мальви", "Сальби", "Дочекатися квітня", "Роза в росі". Саме у них дещо менше простежується і взаємодія з фольклором, але натомість вони здебільшого відображають талант авторки до текстотворення. Окремі ж оповідання поєднують у собі ознаки двох чи більше названих жанрів. І хоч збірка містить 55 коротких творів, кожен із яких має свій сюжет, свою історію, але є щось ледве відчутне, що їх поєднує. В анотації слушно зазначено, що книга – це "водночас розлоге епічне полотно, що вміщує біль і радість поколінь і родів" (Стеф'юк, 2024, с. 4).

Аналізуючи фольклорні інтенції прози зазначеної збірки І. Стеф'юк з погляду джерел для її написання, можна виділити такі змістові пласти, що наближають ці твори до народної стихії: біографізм (іноді автобіографізм), міфологізм, етнографізм і використання діалектизмів.

Дещо стосовно біографізму й автобіографізму (цікаво, що багато творів виходять за межі сучасності, а подеколи ретроспектують до 40-х рр. XX ст.). У передмові до збірки авторка пише: ""Все так і було", – ці слова можу сказати про кожен із творів під цією палітуркою. З тою лише різницею, що деякі пригадала сама (бо це мої діточі спогади), а деякі мені розказали самі герої чи їхні рідні. "Образок на реальних подіях", – так я їх підписувала при першій публікації…" Тут же вона майже документально засвідчує, що сюжетами для цих історій ділилися її добрі знайомі (подеколи рідні, друзі, знайомі): "Микола Шкрібляк, Богдан Онуфрик, Ярослав Ткачук, Віктор Ладинський, Людмила Шеленко, Анна Гуцуляк, Георгій Бота, Валерій Яковчук-Бесараб, Наталія Пундор та багато інших світлих людей, котрі побажали розкрити незвичайні історії звичайних людей", історії, за її словами, були "настільки яскраві, що не потрібно було вже жодного художнього вимислу" (Стеф'юк, 2024, с. 5). Хоч, звичайно, це не зовсім так, оскільки творам авторки притаманна висока міра художності. До речі, багато із названих людей – це західноукраїнські письменники. В анотації також зазначено, що її оповіді – це "мереживо її родинних спогадів з історіями «людей із сорокових»" (Стеф'юк, 2024, с. 4). Так чи так, безпосередньо чи опосередковано, авторка засвідчує свою причетність до цих історій. Багато образків – це рефлексії її "діточого" та юнацького досвіду, тобто вони автобіографічні. Це такі твори: "Смак йони", "Зелений віск", "Бесіда з Николаєм", "Митрові ромашки", "Мала Теклюсина", "Дивна весна", "Ти чія?", "Цитриновий образок", "Коло кирниці", "Літо в полумиску" й ін.

Авторка дуже бережно ставиться до долі героїв, загалом до матеріалу: чи то власних спогадів, чи "подарованих", довірених їй сюжетів: "Я уявила ці долі – сердечно і в деталях" (Стеф'юк, 2024, с. 5), – пише вона. Як зазвичай відбувається за правилами текстотворення, у творах авторки, безумовно, наявний художній домисел чи, можливо, більш правильно було б сказати, вона надала художнього обрамлення й довершеності цим історіям. І часто письменниця насправді й не знала, "чи такими були ці люди – але такими я їх побачила", "а далі сюжети стали знаходити мене самі" (Стеф'юк, 2024, с. 5).

Насправді її біографізм – це не просто описувати те, що відбулося суто з нею чи кимось із близьких або знайомих. Це її причетність, (про)переживання того, про що пише, із детальним змалюванням вражень та емоцій. Іноді усвідомлення цієї, навіть безпосередньої причетності до чогось приходить до неї пізніше, про що також згадується в передмові: "Це вже потім я згадаю, що композиція "Дойна", для якої я писала історію єврейки Бейли – дуже моя, бо рід мій походить від опришка Клима Дойни і з 18-го століття ми – Дойнишині були…" (Стеф'юк, 2024, с. 5). Саме ця родова лінія простежується в оповіданні "Медовий Дідо".

І. Стеф'юк також пише про деякі інші, можна сказати, ірраціональні джерела сюжетів: "А ще два сюжети мені наснилися – один записала на підвіконні простим олівцем, інший мучив мене доти, доки не сіла за ноутбук", "а ще дві історії відкрилися мені як "побічний ефект" від краєзнавства. Бо просто зацікавило, чому з величезної колонії німців лише одна людина відмовилася повертатися на батьківщину, і ще зацікавило, чому дружина Марка Черемшини отримувала листи на чуже ім'я" (Стеф'юк, 2024, с. 6). Цікаво, що окремі твори супроводжуються "знимками" (світлинами) героїв, про яких іде розповідь, як, наприклад, "Ой ходить сон…", "Ти чія?" та ін. Окремі з них є родинними, наявні навіть її власні. Від того, яким є джерело оповіді, залежить і спосіб нарації: від першої особи в автобіографічних оповідях або від третьої особи, якщо описана чиясь історія, що є цілком логічно.

Аналізуючи міфологічні інтенції короткої прози Іванни Стеф'юк, можна відштовхнутися від визначення міфу І. Костюк: "Міф через свою символічність є зручною мовою для опису вічних моделей індивідуальної та суспільної поведінки, загальних законів соціального та природного космосу, він дозволяє вийти за соціально-історичні та просторово-часові межі задля виявлення "загальнолюдського" змісту" (Костюк, 2011, с. 405). Український фольклор загалом і західноукраїнський особливо багатий на відголоски міфів, сягаючи у глибину століть і відображаючи давній світогляд населення.

Уже в анотації до збірки відбувається налаштування на цю лінію народного світобачення та світосприйняття, відображену в деяких описаних ритуалах і обрядодіях, де зазначено: "Це сув'язь містичного з родинно-побутовим" (Стеф'юк, 2024, с. 4). Наприклад, в окремих творах І. Стеф'юк використовує мотив віщого сну, повністю подаючи його народне трактування й розуміння. Скажімо, в оповіді "Фотокартка", де вкотре порушується тема євреїства у Другій світовій війні, сон дівчинки Бланки передбачає загибель її мами Жуні: "Мамочко, мені снилося, як ти несла до лісу букет блаватів. І букет вернувся, а ти – ні" (Стеф'юк, 2024, с. 33). Жінка, почувши це, суто по-народному намагається знешкодити страшне віщування, повторюючи рятівне замовляння: "Куда ніч, туда й сон, куда ніч, туда й сон" (Стеф'юк, 2024, с. 33). За змістом майже аналогічно використовується прийом сну в образкові "Сливки з 42-го": "Снилася сусідка Рузя, ніби гулит вона дівчинку в якусь темну комору, а дівчинка виривається й дуже плаче, бо тітки Рузі ще від квітня нема – німці вбили. А Рузя кличе і хоче погладити" (Стеф'юк, 2024, с. 40). Тут мама дівчинки використовує як оберіг слова "Хай іде з ніччю", що ідентичні за змістом до попереднього замовляння.

Мотив віщого сну наявний і в більш розлогому творі "Близниця". Коли Єлена втратила сестру Аксену, їй сниться сон про пироги з вишнями, які вона пекла перед смертю. Сниться сестра їй "в льолі білій, і вінок має на голові" (Стеф'юк, 2024, с. 58). Тому, напрошуючись до подруги в гості (насправді аби там побачити коханого Митра), вона з тугою каже: "Згидилися мені вишневі пироги, все кривавими виглядають. А вона як на збитки – сниться і кожен раз каже: "Єле', наліпи пирогів"…" (Стеф'юк, 2024, с. 58). Зрештою, дівчина наважилася їх наліпити, і, коли варила (так на цій території називають вареники), то тим окропом ошпарила "ястребка", який прийшов убити її коханого Митра, таким чином врятувавши йому життя. У поважному віці, розповідаючи родову історію своїй онучці, вона щодо цього резюмувала: "– Нас врятувала Аксена. Душа її, дитинко. Вона цілими ночами стояла марою над душею і просила пирогів. І одного разу я таки відважилася їх зварити…" (Стеф'юк, 2024, с. 60).

Повість "Близниця" (дозволю саме так її собі означувати) загалом дуже цікава своїм міфологізмом і містицизмом, закладеним у народних прикметах, стосунках, побутовому житті, обрядовості, які тут описані. Скажімо, коли Аксена востаннє з мискою пирогів виходила з дому, то "на самих воротях зачепилася волоссям за гілку калини". Це стало не лише причиною того, що її побачила сестра, на чому за сюжетом наголошує авторка, але й поганою прикметою. Адже, за народним світобаченням, ворота – це межова (лімінальна) зона, яка, як і поріг, за певних обставин може віщувати нещастя. Про це зазначено у статті про символіку воріт в українській народній культурі (Янковська, 2013).

Так само обрядово-звичаєве переплелося з містичним, коли готувалися наряджати покійну Аксену. Аниця – стара сусідка й родичка, що обмивала її, радила: "Маєте її зібрати в нове цілком, або в чому ни разу вбрана за життя не була […] У шлюбнім не поховаєте, бо маєте в хаті ще одну на відданю – аби-сте не поховали її дівоцтво. Мусит бути таки або нове, або чуже" (Стеф'юк, 2024, с. 48). Однак поки всі шукали такий одяг, то сестра Єлена вирішила по-своєму: "Вона знає уберю, в якій сестра ні разу не ходила – то її одіж. А того розпростерла на руках свою сорочку, шиту у зелені хрестики, поцілувала так, як би сестру в дорогу поцілувати мала, і, голосячи, переодягла" (Стеф'юк, 2024, с. 48). Як традиційно вважається, сорочка – то є прообраз людини, тому не можна нікому давати свою натільну сорочку та одягати чужу, аби не перебрати його долю. До того ж, Аксена та Єлена були "близницями", "одноутробними", а тому дуже у всьому подібними не лише зовні, але й поглядами, уподобаннями, вони навіть закохалися одночасно в одного хлопця і, якщо боляче було одній, то цей біль відчувала й інша. Проте Єлена знехтувала цим і таки одягла Аксені свою сорочку. Після цього спостерігаємо дивні відчуття Єлени: "І крутився світ, ходором ходив світ, як звелася з колін і побачила на смерть убрану фактично себе…" (Стеф'юк, 2024, с. 49). Адже, роздумує вона пізніше, сумуючи за сестрою, "людей єднає однаковість, зближує і поріднює, коли вони на світі зустрінуться. А коли вони знайомі від народження і однаковими вродилися? Тоді то на двох якийсь один світ, і якщо не стає когось одного з них – не стає цілого півсвіту" (Стеф'юк, 2024, с. 49). Єлена розповідає подрузі, що до неї перейшли уміння та знання сестри, раніше "я без коня лісу не знала – більше він мене вів, як я його. А тепер знаю його так, як сестра покійна знала"; та й у сні, коли Аксена просить її наліпити пирогів, то вона має дивні відчуття: "Мені відрубало ніби – я не годна пригадати сестру мертвою, вона в мене жива. Я – це я, і я – це вона", "У мені одній нас дві сидют…" (Стеф'юк, 2024, с. 58), бо вона "однака" та похована у її сорочці.

Аксена приходить у снах до Єлени, вона її відчуває, як і те, що покійниця хоче їй щось сказати. Коли наснилася сестра, теж у її ж сорочці, але завита "по-молодицьки", з тарілем чорного маку, із якого "пнуться червоні квітки", то, мабуть, цим хотіла повідомити їй, що вона вийде заміж, але через якусь неприємну пригоду та кров, як, власне, і сталося в неї з Митром. А ще Єлена відчуває, коли приходить її душа: "Кажуть, що душа – біла. А хто коли її роздивився, яка вона на колір? Кажуть, що прилітати вона вміє туди, де її думки були – вміє прилітати до своїх. Правда, певно, бо у сірій від ранку хаті світло так, ніби тут хтось був. Так і є – душа приходила – біла-біла і вже нетутешня, квіток з маку приносила" (Стеф'юк, 2024, с. 51–52). Відчуває душу Аксени й Митро. Він довго боїться "сам на сам" бувати в тому місці, де її було вбито, "ніби тут ще десь ходить її смерть. Або не так: саме в цьому лісі виразно розумів, що її більше нема. Саме в цьому місці, яке її забрало" (Стеф'юк, 2024, с. 51).

У повісті "Близниця" є й інші міфологеми. Наприклад, коли жінки, готуючи страви до новосілля, говорять про те, як будувалася та на якому місці стоїть Іванова хата. За те, що він майстрам "не доплатив" вони могли йому "зарубку покласти". Це означало, що в цій оселі хтось незабаром помре. А ще за таку недоплату будівельники господарю ""нетрудного" у хаті лишили. І тако лиш ніч до хати – а під дахом шось шкрябає, і отік шепче, і нема в тій хаті життя" (Стеф'юк, 2024, с. 54). "Нетрудним" у цій місцевості називали нечистого, або чорта, якого, за звичаєм, намагалися при хаті не згадувати, аби не накликати. Ще інша жінка нагадалася про те, що "то поле, де Іванова хата – недобре місце. Людей там блуд си ловит" (Стеф'юк, 2024, с. 54). Орищина донька Настя, яка втекла від "злосної" мами, побачивши Митра, запитує, чи він не лісовий, що походить із народних переказів про міфологічних істот.

В оповіданні "Молоко" йдеться про те, як до героїні під час чергування вночі на роботі приходить хлопчик років семи, якого ніхто більше не бачив, і просить молока. Його слова про те, що він не хоче більше нічого, окрім молока ("– Мама пила чай, аби мені не давати молока" (Стеф'юк,

2024, с. 72)). Ці промовлені ним слова запам'яталися героїні, і згодом вона згадала, що сім років тому позбавилася небажаної вагітності, "аби все виправити" в житті, за порадою подруги випивши якийсь трав'яний чай.

Містична історія з'яви покійної баби Анки своєму кривднику Гнату у власній подобі передана у творі "Біла баба". Вона згоріла у своїй оселі, яку підпалили за те, що не хотіла віддати коней до колгоспу. Гнат настільки переконаний, що вона жива, що збирається вмовити друзів, щоб поставити бабі "халабуду", "аби мала де ночувати" (Стеф'юк, 2024, с. 64) і не приходила під його вікна. У народі існують перекази про нагло померлих і "невідспіваних", а відповідно й "неупокоєних" померлих, які приходять на місця своєї загибелі, з'являються людям.

Якщо говорити про так звані етнографізми в образках І. Стеф'юк, то вони часто змикаються з діалектизмами, оскільки пов'язані між собою: це діалектні назви речей і явища буковинського побуту й обрядовості. Наприклад, "коц" – ковдра з овечої шерсті (Королівство Авґустдорф"); в оповіді "Медовий дідо" йдеться про використання "міду" діда Міхяла на весіллях, бо його набирають у "повницю" і "коли дійде на ґаздівському весіллю до того, аби пити почесне, то на столі має бути різьблена миса з повничною ложкою, і тою ложкою весільних гостей будуть частувати питним медом. Ота ложка і є повниця: вона не буває порожною, поки весілля" (Стеф'юк, 2024, с. 14). У примітці авторка пояснює етнографічну доцільність згаданих обрядових речей, яких не спостерігаємо в інших регіонах: "Пити почесне – пити за здоров'я молодих під час обдаровування"; "Лижка-повниця – спеціальна обрядова ложка з хрестоподібним отвором на одному краї, призначена для ритуального частування весільних гостей" (Стеф'юк, 2024, с. 14). Хоч у тексті зазначено, що повницею називають ще й "дари, з якими йдуть до молодих" (Стеф'юк, 2024, с. 15).

Що стосується місцевих страв, то в оповіданні "Ле-Хаїм" згадується: "Катеринка намугикує співанку і лагодить *креплики* празникові…" (Стеф'юк, 2024, с. 25). Креплики, як зазначено тут же, у примітці, – це "вареники з сирою цибулею та оселедцем, які готують на зимові свята на Покутті" (Стеф'юк, 2024, с. 54). Із цього оповідання бачимо, що письменниця приділяє увагу й культурі інших народів, адже один із головних героїв, Хаїм, – єврей, досвідчений ветеринар, життя якого виявилося в небезпеці в роки Другої світової війни. Назва оповідання походить від тосту: єврейською мовою "Ле-Хаїм" означає "За життя".

У повісті "Близниця" йдеться про те, що "солодка кухарка" Марічка на Іванове новосілля "лагодила пляцки", тобто пекла солодощі, до яких навіть у тексті подається частину рецепту (Стеф'юк, 2024, с. 54). Тут же згадується звичаєвий "ґаздівський танець", до якого Іван, будучи нежонатим, запросив Марічку, що викликало в Оришки заздрість і пересуди жінок (Стеф'юк, 2024, с. 55).

Аналізуючи діалектизми у творах авторки, доречно згадати слова Л. Пени: "Іванна Стеф'юк майстерно володіє словом, тому мовлення збірки багате, колоритне, образне. Закорінена в рідну говіркову стихію, мисткиня щедро розсипає в текстах діалектні перлини. Зауважимо, що територіально марковані слова вжито як у мовленні персонажів, так і в авторському мовленні. Авторка виразно класифікує різнорівневі говіркові особливості" (Пена, с. 32). Якщо деталізувати, то власне діалектизми у творах письменниці умовно можна поділити на кілька груп, оскільки особливості буковинського діалекту простежуються на орфоепічному, фонетичному, лексичному (як новотвори), морфологічному та синтаксичному рівнях. Проте в тексті найчастіше вони використовуються комплексно: "Вільного листика би ся не лишило", "– Николко, ану тихо будь, бо бірше тебе не озму нігде!", "– Никольцю, шьо тобі є, агій на біду…", "домів", "зворохоблене серце" ("Королівство Авґустдорф"). Досить часто використовуються, як у народному мовленні, скорочені (усічені) слова, що також можна віднести до діалектного мовлення: "– Штефа', твій одір далі бігав по нашій конюшині ти би йго *(його)* ліпше сілєв", що означало: "Штефане, твій кінь далі бігав по нашій конюшині – ти б його краще прив'язав". Відповідь: "– Ну єк другий раз ме бігати, ти дожени й насвари єго" (Стеф'юк, 2024, с. 10), "д'вечіру", ("Лети, Орлику"); "– Дєдю, а чо' ви не пишете у зошиті, але по шафі? – Анничка причаїлася позаду і пантрує" (Стеф'юк, 2024, с. 26) ("Ле-Хаїм"); "чо" вжито у значенні "чому"; ("– А я знаю, чо в "правому лісі" не можна ходити…") ("Марусина арифметика") (Стеф'юк, 2024, с. 37); "д'хаті" – до хати ("Того на коня – і д'хаті") (Стеф'юк, 2024, с. 43), "– Іва', ти?" ("Близниця") (Стеф'юк, 2024, с. 44), "Ксе'…" (Ксено) "Близниця") (Стеф'юк, 2024, с. 47). Іноді це, навпаки приставні звуки чи склади "де-с" "аби-с" чи "аби-сте": "Аби-с вдавився!" (Стеф'юк, 2024, с. 48) ("Близниця").

В оповідях звучання імен використовується саме таке, як у місцевих селах регіону: Теклюся, Міхяло, Нуся, Митро, Анничка (коли це молода дівчина), Аниця (коли це старша жінка), Ґеня і т. п.

Іноді в тексті застосовано діалектичні новотвори, пов'язані з місцевою вимовою окремих слів чи словосполучень: "Ей, зусмария… – ця дідова фраза означала, що він розмірено думає і потроху смакує погожу днину, ніби добрий мід" (Стеф'юк, 2024, с. 14). ("Зусмария" походить від польського "Єзус Марія"). Окремі слова та вирази мають фонетичні, а відповідно й орфоепічні відмінності, хоч і співзвучні.

У цьому діалекті багато запозичень із мов інших, прикордонних народів, із якими на історичному шляху в населення складалися різні, але часті, а іноді й довготривалі стосунки, оскільки представники окремих етносів та етнічних груп проживали суміжно та близько спілкувалися. Такі запозичені лексеми в поєднанні з діалектизмами додають неповторного мовного колориту цій регіональній культурі: "– Нусю, ану ґалундер відси…" (Стеф'юк, 2024, с. 26). Слово "ґалундер", швидше за все, має угорське походження і означає "геть", "швидко"; "– Хаїм? Матко Божа, тобов трісе…" (Стеф'юк, 2024, с. 27) – із польської мови ("Ле-Хаїм"); "дянке" – від німецького "данке" – *дякую* та "хедер" – єврейська початкова школа ("Сливки з 42-го") (Стеф'юк, 2024, с. 41); "– А шляк най тебе трафит…" (Стеф'юк, 2024, с. 48) ("Близниця") – фразеологізм із польської.

Досить часто у тексті простежуємо діалектну вимову слів із загальнопобутової лексики: "купаєси", "пророчит", "щісливий" ("Медовий дідо"), "фустки" ("Ле-Хаїм"), "йї" – її; "дєковать", "діковать"; "проти днини" – вранці, "най" – хай, "инче" – інше, "керниця" або "кирниця" – криниця, "данець" – танець і т. п. Ці лексеми, іноді навіть в одному й тому ж творі використовуються паралельно, як у "Близниці" та інших творах: "єкраз" – якраз, тобто саме тепер, "діточі" – дитячі, "радейка" – радіо, "нарозтвірку" – навстіж, "дивиси" – дивися, "німец" – німець, "роверь" – велосипед та інші.

Окремі лексеми місцевої говірки цілком відрізняються за звучанням, не мають орфоепічної схожості, належать лише до регіонального вжитку: "шовкові політики" (стрічки), "дідо" – *дід* "Медовий дідо", "дєдьо" – *батько*, *тато*, "пантрує" – *стежить*, "банувати" за

чимось – *сумувати*, "блавати" – *квіти*, найчастіше – *волошки* (чи не звідси походить і слово "блакитний"?); "гулити" – *вабити, кликати* ("Ліс гулив тінистим холодком, оброслими мохом "хатками" у стовбурах і діточою свободою" ("Марусина арифметика")) (Стеф'юк, 2024, с. 37); ("Снилася сусідка Рузя, ніби гулит вона дівчинку в якусь темну комору" (Сливки з 42-го")) (Стеф'юк, 2024, с. 40); "тогід" – *торік*, "кізлички", "кізлє" – *кізочки*, *кізочка*, "неня" – *мама*, "сивна" яблуня – за текстом простежується як *рясна*, "кімувати" – *запам'ятати*, "подлук" – порівняно ("І Бейла тікає, бо ще мала подлук них", тобто порівняно з ними ("Сливки з 42-го")) (Стеф'юк, 2024, с. 40), "гирішні" сливки – зірвані з верхніх гілок, а тому великі, стиглі, "однакі", "близниці" – *близнята*, "туск" – туга, сум, "гнівний" – *сердитий*, "пантрувати" – *стежити*, трапки – взуття, "дорогі обцаси" – набійки на взутті, "стрих" – дах, піддашшя, "баластувати" балансувати, "залутавілася" – відсторонилася, психологічно закрилася, "сторонські" – не місцеві, "цуйка" – горілка ("Маєш ще тої цуйки? (Стеф'юк, 2024, с. 56)), "меш" – будеш ("Меш банувати, Єленко…" (Стеф'юк, 2024, с. 59)), "ліліяк" – бузок і т. д.

Іноді слово в діалекті замінюється місцевим фразеологізмом, як, наприклад, "урваний до роботи" – працьовитий ("гаруєш, єк той Божий волик" (Стеф'юк, 2024, с. 14) – важко працюєш). А подеколи фразеологізм замінюється фразеологізмом, проте в діалектному звучанні. Наприклад, "Марці з серця сировиця чурит" (Стеф'юк, 2024, с. 76) має літературну форму "серце кров'ю обливається" й означає "жаль бере", "дуже за чимось чи за кимось шкодує".

У діалогічному мовленні передано живе діалектне звучання реплік із переплетенням фонетичних особливостей, морфологічних форм, відмінних лексем і діалектних скорочень. Особливо зворушливо та мелодійно вони звучать із вуст дітей: "– Ну так… От знала би я поїхньому, то би сказала индикові, най іде гет, бо дєді скажу, єк шє раз укусит… А коровці би сказала, шьо у неї дуже добре молочко, а нашу Дзвіну би попросила, аби дала обіймити за гриву і аби не кусала за потилицу…" (Стеф'юк, 2024, с. 26) ("Ле-Хаїм"). Уже в цьому кількарядковому зразку спостерігаємо також вживання частки "би" перед дієсловом, а не після нього, як у літературній мові ("би сказала"); так само часто постфікс -ся передається як -си і перед дієсловом, а не в кінці ("си журиш", "не того си загасило"), а закінчення дієслів минулого часу ставляться перед ними ("ме гладити" – гладитиме, буде гладити).

Комплексність використання діалектних форм у діалогах надає оповідям колоритності, як, наприклад, у творі повістевого характеру "Близниця": "– Луговий питав мене сночі, чо' дичка криво росте. Я сказав, шо її не садив і того не пантрую, але він перепитав через чєс у бесіді, ци є ше дес у селі, аби так дивно дерева росли" (Стеф'юк, 2024, с. 44). Або: "– Митре, ти вдався *(сподобався)* їй. І… між нами бесіда була. Ну ніби єк би то було, єкби ти котрус одну уподобав… Їй заболит, Митре" (Стеф'юк, 2024, с. 45) ("Близниця").

Дискусія і висновки

Проаналізувавши фольклорні інтенції в малій прозі І. Стеф'юк, що ввійшла до збірки "Про вас", можемо висновувати, що близькість до народного наративу в цих творах надала їм особливої поетики, звучання, шарму. Водночас вони зовсім не втратили авторського голосу, це лише підкреслило майстерність авторки у володінні словом.

Термін "фольклорні інтенції" не передбачає буквальне використання фольклорних текстів у літературі, або не завжди їх передбачає. Це більш "внутрішнє" засвоєння "духу" фольклору в літературі. Тому порівняння здійснювалися на рівні діалекту як мовно-культурного архетипного коду, процесуальних традиційних канонів народного життя, регіональної культури, збереження пам'яті роду й т. п. Це інший, сучасний рівень фольклоризму.

Фольклорні рецепції авторки – справді "інкрустації", які оприявнюють комплексний та індивідуальний, неповторний характер фольклорно-літературної взаємодії. Біографізм та автобіографізм, місцеві міфологічні перекази, етнографічні назви й обрядові деталі, розлогий пласт діалектної лексики, сюжети з народного життя – ті чинники, які крізь призму "образків" авторки передають неповторну специфіку місцевої ідентичності, культури регіону, теплі й сумні родинні історії, у яких відчувається внутрішнє тяжіння до роду, тепло власних і переказаних спогадів і любов. У текстах немає прямого звернення до фольклору як уснословесних творів, але в них буквально панує народна стихія та світовідчуття, що й надає їм відповідної інтенційності.

Список використаних джерел

Гром'як, Р. Т. , Ковалів, Ю. І. , & Теремко, В. І. (Ред.). (2007). *Літературознавчий словник-довідник,* с. 477–484. ВЦ "Академія".

Денисюк, І. О. (1981). *Розвиток української малої прози XIX – початку XX століття.* Вища школа.

Ковалів, Ю. І. (Ред.). (2007). *Літературознавча енциклопедія.* У 2 т. Т. 2. ВЦ "Академія".

Костюк, І. (2011). Міфологема: історія поняття в науковому дискурсі. *Вісник Львівської національної академії мистецтв*, 22, 405–416.

Марків, Р. (2013). *Фольклор і література: форми діалогу: фольклоризм в українській літературі кінця XIX – початку XX століття.* ПАІС.

Пена, Л. (2024). Діалектні риси в сучасній українській художній прозі (на матеріалі збірки Іванни Стеф'юк "Про вас"). *Філологічні студії та перекладознавчий дискурс* (с. 32–37). Університет Короля Данила.

Пилипчук, С. (2014). *Фольклористична концептосфера Івана Франка.* Львівський національний університет імені Івана Франка.

Стеф'юк, І. (2024). *Про вас.* Дискурсус.

Франко, І. (1984). *Твори.* У 50 т. Т. 41. Наукова думка.

Янковська, Ж. (2013). Семантично-символічні модуси лексеми "ворота" в українській культурній традиції. *Мандрівець. Всеукраїнський науковий журнал,* 4(106), 63–70.

Янковська, Ж. (2016). *Фольклоризм української романтичної прози*. НВФ "Українські технології".

References

Denysiuk, I. O. (1981). *The Development of Ukrainian Short Prose in the 19th – early 20th Centuries.* Vyshcha shkola.

Franko, I. (1984). *Works.* In 50 vol. Vol. 41. Naukova dumka.

Gromyak, R. T., Kovaliv, Yu. I., & Teremko, V. I. (Eds.). (2007). *Literary Reference* Dictionary, p. 477–484. VC "Academiia".

Kostyuk, I. (2011). Mythologeme: History of the Concept in Scientific Discourse. *Bulletin of the Lviv National Academy of Arts, 22,* 405–416.

Kovaliv, Yu. I. (Eds.). (2007). *Literary Encyclopedia*. In 2 vols. Vol. 2. VC "Academiia".

Markiv, R. (2013). *Folklore and literature: forms of dialogue: folklorism in Ukrainian literature of the late 19th – early 20th centuries.* PAIS.

Pena, L. (2024). Dialectal features in modern Ukrainian fiction prose (based on the material of Ivanna Stefiuk's collection "About You"). *Philological studies and translation studies discourse* (p. 32–37). King Danylo University.

Pylypchuk, S. (2014). *Ivan Franko's folkloristic concept sphere.* Ivan Franko National University of Lviv.

Stefiuk, I. (2024). *About you.* Discourse.

Yankovska, Zh. (2013). Semantic-symbolic modes of the lexeme "gate" in the Ukrainian cultural tradition. *Mandrivets. All-Ukrainian Scientific Journal,* 4(106), 63–70.

Yankovska, Zh. (2016). *Folklorism of Ukrainian Romantic Prose.* NVF "Ukrainski tehnologii".

Отримано редакцією журналу/ Received: 01.01.25
Прорецензовано/ Revised: 03.03.25
Схвалено до друку/ Accepted: 18.03.25

Zhanna YANKOVSKA, DSc (Philol.), Prof.
ORCID ID: 0000-0002-7846-2796
e-mail: zanna.malva@gmail.com
National University of Ostroh Academy, Ostrog, Ukraine

FOLKLORE INTENTIONS OF A SMALL PROSE OF THE MODERN UKRAINIAN WRITER IVANNA STEFIUK (ABOUT THE COLLECTION "ABOUT YOU")

B a c k g r o u n d . ***Multilevel contacts of folk and authorial creativity as two related systems of literature have interested researchers since the emergence of literature as a separate area of culture. Over time, such assistance changes, therefore in the modern period it acquires new forms. The study examines folklore intentions in short prose by contemporary Ukrainian writer Ivanna Stefiuk.***

M e t h o d s . ***The article uses the method of comparative analysis, synthesis, comparative-historical, typological.***

R e s u l t s . ***Ivanna Stefiuk calls her short prose, published in the collection "About You", "images", although we can say that the genre palette of these works is somewhat wider, since some of them are more like stories. Some of them, with their psychologism and laconism, are quite similar to short stories. The relationship of the writer's works with folklore is of a specific nature: it can be characterized as concentrated in several planes and influencing the motive, plot, form, while not violating the laws of artistry, the author's vision of what is described.***

The analysis of the concepts of "nationality", "folklorism", "folklore intentions" determines the relationship between folklore and literature in the direction from the first studios to the present. This demonstrates the author's unique approach to the use of folk art, ethnographic features of the region, dialect, since she is a writer and at the same time a bearer and retransmitter of this heritage, including perfect mastery of the local dialect.

C o n c l u s i o n s . ***It is worth noting the complex and individual-internal nature of folklore-literary interaction in Ivanna Stefiuk's short prose. Folkloric intentions in her works have the imprint of biographicalism, and sometimes reflect the pages of the author's own biography; mythological tales are imbued with interesting folklore motifs; at the same time, ethnographic details convey the specifics of Bukovina's culture, and dialectisms logically fit into the stories, adding to them a relaxed perfection and naturalness. Her prose touches, individual stories that, with their chronotopic attachment, gravitate to the past, at the same time remain modern, relevant, because the main thing in them is human relationships and emotions, as well as the continuity of generations, the peculiarities of identity.***

K e y w o r d s : ***Short fiction, Ukrainian literature, nationality, folklorism, folklore intentions, mythological tales, dialectisms.***

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.